

مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه‌درسی»

انجمن مطالعات برنامه‌درسی ایران

دوره یازدهم، شماره دوم، پیاپی ۲۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

صفحه‌های ۱۰۱-۱۲۵

شناسایی نشانگرهای هدف‌های برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم در آموزش عالی ایران

یعقوب سپهری^۱، محمدجواد لیاقت‌دار^۲، اعظم اسفنجانی^۳

چکیده

از نگاه بیشتر متخصصان آموزشی، اهداف مهم‌ترین منبع کاربست نشانگرهای دانشگاه نسل چهارم و پرورش دانش‌آموختگانی خلاق است. در واقع پیاده‌سازی نشانگرهای دانشگاه نسل چهارم در اهداف برنامه درسی باعث بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی و ارتقای کارآمدی و اثربخشی آن خواهد گردید. پژوهش حاضر با هدف شناسایی نشانگرهای اهداف برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم در آموزش عالی ایران انجام شد. روش پژوهش حاضر کیفی از نوع مطالعه موردی کیفی بوده است. مشارکت‌کنندگان پژوهش، اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی انتخاب شدند؛ بدین منظور با ۲۰ نفر از متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور که در حوزه برنامه درسی و آموزش عالی صاحب‌نظر هستند، مصاحبه نیمه ساختاریافته به عمل آمد. روایی داده‌ها با استفاده از چهار معیار قابل قبول بودن، انتقال‌پذیری، قابلیت اطمینان و تأییدپذیری و پایایی آن با استفاده از روش مستندسازی انجام گرفت. مصاحبه‌ها، پس از پیاده شدن، به صورت ساختاری و تفسیری تجزیه و تحلیل شدند. یافته‌ها حاکی از آن بود که مهم‌ترین شاخص‌های اهداف در برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم عبارت‌اند از: تعامل و مشارکت کارفرمایان در فرایند تدوین اهداف، توجه به خوداشتغالی و کارآفرینی دانشجویان در تدوین اهداف، تدوین اهداف بر مبنای استانداردها و شایستگی‌های بین‌المللی دانشگاه‌های نسل چهارم، کاربست آموزه‌های بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای در تدوین اهداف، بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین، کاربست رویکرد آینده‌پژوهانه و توجه به پاسخ‌گویی اجتماعی در تدوین هدف‌های برنامه درسی.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، دانشگاه نسل چهارم، هدف، آموزش عالی.

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی در آموزش عالی، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، اصفهان، ایران.

y.sephri1985@edu.ui.ac.ir

۲. استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول). JAVAD@edu.ui.ac.ir

۳. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، اصفهان، ایران. esfijani@edu.ui.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۷/۲۳ تاریخ دریافت مقاله نهایی: ۹۹/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۳

مقدمه

آموزش عالی به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین نهادهای جوامع بشری، به‌طور رسمی و ثبت شده در تاریخ، پیشینه‌ای به قدمت بیش از هشت سده دارد. این نهاد بیش از هر نهاد دیگری (از جمله نهادهای اجتماعی و اقتصادی) توانسته است لزوم حضور و ثبات وجودی خود را به اثبات برساند، چراکه دانشگاه یکی از با ارزش‌ترین نهادهایی است که هر جامعه‌ای برای دستیابی به پیشرفت و توسعه به آن وابسته است و برای تحقق اهداف عالی خود می‌بایست به آن توجه و روی آن سرمایه‌گذاری نماید (آیت‌اللهی، پوررضائیان و هوشیار، ۱۳۹۱). یکی از دغدغه‌های اساسی دانشگاه‌ها، حضور در بین دانشگاه‌های برتر جهان و ایجاد شرایط لازم برای تبدیل شدن به یک دانشگاه نسل چهارمی است. اگرچه باید توجه داشت که دانشگاه‌ها بر اساس رویکردها و ساختارهای اجرائی متناظر با رویکردهای مزبور، به چهار نسل تقسیم می‌شوند. دانشگاه‌های نسل اول (دانشگاه‌های آموزش‌محور)، دانشگاه‌های نسل دوم (دانشگاه‌های پژوهش‌محور)، دانشگاه‌های نسل سوم (دانشگاه‌های نوآور، فناور و کارآفرین) و دانشگاه‌های نسل چهارم که منظور دانشگاه‌هایی با رویکرد فن‌آوری و نوآوری، ارزش‌آفرینی و ثروت‌آفرینی هستند. در این پژوهش به بررسی دانشگاه‌های نسل چهارم پرداخته شده است.

در واقع دانشگاه‌های نسل سوم و چهارم دانشگاه‌هایی دانش‌بنیان و آموزش و پژوهش محور هستند که با توسعه دانش و کارآفرینی مؤثر در پی آفرینش ثروت و ارزش‌آفرینی‌اند. دانشگاه‌های نسل چهارم؛ دانشگاه‌هایی با مأموریت آموزشی، پژوهشی، کارآفرینی و مبتنی بر فناوری نرم هستند. اساساً فناوری نرم به‌عنوان یک پارادایم جدید در حوزه فناوری؛ به‌زودی نگرش همگان را نسبت به صنعت، تولید، پژوهش، آموزش، بازاریابی، کسب و کار و به‌عنوان نمونه دولت فرانسه در یک بررسی گسترده، حتی امنیت و دفاع تغییر خواهد داد. (Zhouying, 2005) که در اواخر سده بیستم به‌منظور تعیین مهم‌ترین فناوری‌ها برای این کشور انجام گردید. دانشگاه نسل چهارم الگوی حرفه‌ای نوینی را برای نهاد آموزش عالی تعریف می‌کند که برای توسعه محلی و منطقه‌ای فرصت‌سازی می‌کند (Wadsworth, 2012، Pawlowski, 2009). در این گفتمان نوظهور، اگرچه آموزش عالی دیگر محصور و محدود به فضاهای مکانی یا جغرافیایی مشخصی نیست، اما دغدغه اصلی دانشگاه علاوه بر «حضور جهانی»، پررنگ، اولویت‌دهی به مشکلات، چالش‌ها و بحران‌های ملی، منطقه‌ای و محلی مانند: دانش مولد اقتصاد محلی، اشتغال، ریشه‌کنی فقر و توجه به سایر مؤلفه‌های محیط بلافاصله خویش از طریق تشکیل «جامعه‌ای مبتنی بر دانش» است.

از نظر مدل مفهومی پژوهش (Annas 2011)، برای یادگیری کامل یک حرفه در دانشگاه نسل چهارم، دانشجو باید سه هدف را دنبال کند: الف) دانشجو باید درک درستی از مدل انجام کار خود داشته باشد. از این رو نباید فقط به کپی‌برداری محض از استاد خود قناعت کند و باید آنچه را برای

انجام دادن عمل خود مهم و مناسب تشخیص می‌دهد، انتخاب کند و آنچه را بی‌اهمیت است کنار بگذارد. ب) دانشجو باید قادر باشد تا مهارت را از آن خود سازد؛ یعنی کار را به گونه‌ای انجام دهد که دارای ویژگی‌های شخصی خود یادگیرنده باشد و به عبارتی امضای شخص را با خود به همراه داشته باشد. ج) دانشجو باید بکوشد آنچه را یاد گرفته است هر لحظه بهبود بخشد و آن را صاحب اعتبار و ارزش بیشتر نماید. این کار اگرچه با تکرار زیاد یک مهارت آغاز می‌شود اما در نهایت با درک درست و شناخت صحیح یک مهارت، رنگ پیشرفت و بهبود به خود می‌گیرد. دانشگاه نسل چهارم روندها و سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای را رهبری می‌کند، سرمایه‌های فکری و تغییرات محیطی را مدیریت می‌کند و آینده خود و جامعه خود را شکل می‌دهد، به سخن دیگر دانشگاه نسل چهارم به‌مانند ذهن هدایتگر و سناریوساز جامعه آینده است و فراتر از رابطه متعارف «سه‌گانه» دانشگاه-دولت-صنعت به‌نوعی دانشگاه «جامعه‌ساز» است (خورسندی طاسکوه و پناهی، ۱۳۹۶).

پژوهش در زمینه مؤلفه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم در دانشگاه‌ها طیف گسترده‌ای از رویکردهای مختلف نسبت به آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در محیط‌های آموزشی و برنامه‌های درسی، تجربه‌های کلاسی و دیدگاه‌های نظری و تربیتی نشان می‌دهد که به پیشبرد طراحی، پذیرش و موفقیت در نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌انجامد. مع‌هذا، با نظر به درک اهمیت نقش اجتماعی دانشگاه‌ها در جامعه دانش‌محور این سؤال اساسی مطرح می‌شود که دانشگاه‌های نسل چهارم در ایفای نقش خود در خدمت به جامعه که در بیانیه مأموریت آن‌ها تصریح شده است، چگونه می‌بایست عمل کنند؟ به بیان دیگر، با نظر به ارتقای جایگاه ایران در تولید علمی و به تبع آن انباشت تولیدات دانشی طی سال‌های اخیر، چه مؤلفه‌هایی زمینه‌های بهره‌گیری از پتانسیل و توانمندی‌های دانشی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها را فراهم ساخت؟ بدون تردید پاسخ به این قبیل سؤال‌ها، متضمن تحلیل مؤلفه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم در ایفای این نقش خواهد بود (Oliver, ۲۰۰۸, Barrasa, 2019). یکی از ضرورت‌های ایجاد دانشگاه نسل چهارم بازنگری و طراحی نظام مطلوب برنامه درسی و توجه به عناصر برنامه درسی است.

برنامه درسی یکی از مهم‌ترین عناصر آموزش عالی و دانشگاه‌ها هستند که نقش تعیین‌کننده و غیرقابل‌انکاری را در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی ایفا می‌کنند (فتیحی واجارگاه و نوروز زاده، ۱۳۹۱). در واقع، برنامه درسی هر دانشگاه، مهم‌ترین عنصر و جوهره اصلی آن است که اثربخشی فعالیت‌های آن را تضمین می‌کند (Bharvad, 2010). هر دانشگاه تنها زمانی می‌تواند به رسالت‌ها و هدف‌های خود دست یابد که برنامه درسی خود را بر اساس واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و امکانات موجود و تغییرات و تحولات سریع علم و فناوری، طبق استانداردهای مناسب طراحی و اجرا نماید. این امر مستلزم گسترش کمی و ارتقای کیفی برنامه درسی، بر اساس اطلاعات جامع، دقیق، به‌روز و معتبری است که از طریق پژوهش و ارزشیابی کسب می‌گردند. در این راستا

اهمیت تحول و نگاه نسل چهارمی به عنصر هدف به‌خصوص در سیستم آموزش عالی نسبتاً متمرکز ایران ضروری می‌باشد زیرا هدف‌ها مسیر سایر عنصرها را هموار می‌سازند.

عده‌ای از صاحب‌نظران در تعاریف گوناگونی که از برنامه درسی ارائه کرده‌اند، صراحتاً به عناصر برنامه درسی پرداخته‌اند. برای مثال، (Klein, 1985) به نه عنصر، (Eisner, 1994) به هفت عنصر، (Tyler, 1949) به چهار عنصر و (Akker, ۲۰۰۳) به ده عنصر اشاره کرده‌اند. یکی از عناصر برنامه درسی که صاحب‌نظران مذکور به آن اشاره داشته‌اند و در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است اهداف است. هدف‌ها، نخستین عنصر برنامه درسی می‌باشد. در واقع هدف‌ها آن چیزی است که انتظار تحقق آن‌ها را داریم. هدف‌ها، مبنای برنامه‌ریزی درسی و هسته اصلی تمام وظایف و کارهای برنامه‌ریزان درسی است. از این رو، کار اصلی برنامه‌ریزان، تبدیل نیازهای تحلیل شده در مرحله نیازسنجی، به هدف‌های آموزشی برنامه جدید است؛ به عبارت دیگر، اهداف شامل آرزوها، انتظارات واقع‌بینانه، پایداری در رسیدن به دستاوردها و برنامه‌ها است. هدف‌های آموزشی سه کارکرد اساسی دارند. اهداف آموزشی به‌عنوان معیارهایی هستند که با انتخاب منابع، محتوا تشریح می‌شود، فرایند آموزشی تدوین و در نهایت امتحانات و آزمون‌ها اجرا می‌شود. تمام جنبه‌های برنامه آموزشی وسیله‌ای برای تحقق اهداف اساسی آموزشی است. از این رو، اگر خواسته شود یک برنامه آموزشی را به طور منظم و هوشمندانه مورد بررسی قرار داد باید از اهداف آموزشی اطمینان به‌دست آید. بدین گونه که با مشخص شدن اهداف، سایر عناصر برنامه درسی شکل می‌گیرند (Gamson, Eckert and Anderson, 2019). لذا به همین منظور در این پژوهش، به عنصر اهداف پرداخته شده است. بآبادی عکاشه، نصرافهانی، نیلی و طباطبایی (۱۳۹۸) در پژوهشی به این نتایج دست یافتند که مهم‌ترین شاخص‌های اهداف در برنامه درسی کارورزی رشته حقوق شامل مرتبط کردن مباحث نظری با فضای کار، دریافت تصویر دقیق از آینده شغلی، شناسایی توانایی‌ها و قابلیت‌های تخصصی، آشنایی بیشتر با مبانی و مفاهیم اصلی رشته، رشد نگرش مثبت در دانشجوی نسبت به مشاغل مرتبط، تمرین مهارت‌های عمومی مورد انتظار محیط‌های کاری مانند مهارت‌های پژوهشی و رایانه‌ای و تقویت مهارت‌های خاص مورد نیاز مانند قابلیت پردازش اطلاعات است.

(Zeller, Sherbino, Whitman, Skeate and Arnold 2016)، (Cheng, 2012) و

(Sharani, 2008) مهم‌ترین ویژگی‌های اهداف را شامل واضح و صریح بودن اهداف، کاربردی بودن، قابل اندازه‌گیری، قابل دستیابی، واقع‌بینانه و محدوده زمانی حاجتمند و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش خود دریافتند که شاخص‌های اهداف (قابلیت کم جامع نبودن اهداف در پرورش همه‌جانبه دانش، مهارت و نگرش دانشجویان، تناسب با نیازهای در حال تغییر جامعه، قابل دسترسی بودن، صراحت و روشنی اهداف) از دیدگاه استادان و دانشجویان نامطلوب بوده و نیاز به توجه بیشتری دارد. در تعریف و اندازه‌گیری تناسب در آموزش عالی به‌شمار می‌آیند. علاوه براین، با تقویت و ارتقای

فرهنگ دانشگاهی، ساختار و مدیریت، جنبه‌های مالی و اقتصادی، سیاست‌های آموزشی و پژوهشی و نظام سنجش و ثبت حقوقی مناسب می‌توان بسترهای لازم برای ایجاد تناسب را فراهم نمود.

(Küçüktepe and Uğurlu, 2014) اظهار داشتند مهم‌ترین ویژگی‌های اهداف عبارت‌اند از: (۱)

متناسب بودن با شرایط و نیازهای جامعه؛ (۲) در راستای برآورده شدن نیازهای اساسی انسان‌ها باشد؛ (۳) متناسب بودن با آرمان‌ها و ارزش‌های جامعه؛ (۴) متناقض با سایر اهداف نباشد؛ (۵) در جهت تغییر رفتار موردنظر باشد و (۶) تحقق‌پذیر باشد. اسلام (۲۰۱۹) در پژوهش خود دریافت تدوین اهداف آموزشی یک فرایند پیوسته است و تدوین اهداف تحت تأثیر نیازهای اساسی جامعه، عوامل فرهنگی و ارزش‌های اخلاقی و سنتی می‌باشد. نتایج پژوهش (Abonyi, 2016) نشان داد برای تبدیل دانشگاه‌ها به عنوان یک بازیگر کلیدی در توسعه مناطق محلی از طریق سیاست‌گذاری، مقامات دولتی و منطقه‌ای باید یک محیط فعال را ایجاد کرده و ساختارهای لازم جهت حمایت از سیاست‌های تعیین شده برای تعامل مؤثر دانشگاه‌ها با بخش صنعت و کسب‌وکارهای محلی را ایجاد نمایند.

با توجه به مبانی نظری پژوهش، تغییرات و تحولات گوناگونی در درون آموزش عالی یا محیط پیرامونی آن در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی آموزش عالی را به بازنگری در رسالت خود فرا خوانده است. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کمتر از دو دهه است که به تدوین رسالت خود تمایلی فراینده نشان داده‌اند؛ بنابراین ضرورت ایجاد تغییر در این زمینه احساس می‌شود. به نظر می‌رسد در کنار توجه به دانشگاه نسل سوم و ادامه و تکمیل آن لازم است از هم‌اکنون پیش‌نگری کرده به فکر نسل چهارم دانشگاه و برنامه‌ریزی برای آن باشیم تا از رقابت جهانی مثل سابق عقب نمانیم. نسل چهارم دانشگاه نسلی تعالی‌گرا است که در آن دانشگاه مرکز تمام تحولات علمی، تکنولوژیک و فرهنگی در کشور خواهد بود و ارتباط آن با جهان پیرامون داخلی و بین‌المللی نقش کنشگر و آغازگر خواهد داشت.

تغییر و اصلاحات آموزشی توسط برنامه‌ریزان درسی، استادان و متخصصان آموزش عالی است که درک شده، پاس داشته می‌شود و به نسل‌های بعدی انتقال می‌یابد. در این راستا، یکی از اهداف اصلی آموزش عالی، هماهنگ نمودن عنصرهای برنامه‌های درسی با پیشرفت‌های تخصصی و مقتضیات روز جامعه است. مقتضیاتی که متناسب با توسعه دانش و فن‌آوری در حال تغییر و تحول می‌باشد که دانشگاه‌های نسل چهارم زمینه تحقق این پیشرفت‌های به‌روز را فراهم می‌سازند و برنامه درسی به‌منزله قلب آموزش عالی باید با نشانگرهای این دانشگاه‌ها هماهنگ باشد تا زمینه حرکت پیشرویی نسبت به این نشانگرها را فراهم سازد. با عنایت به پیشینه مورد بررسی، مطالعات صورت گرفته در جهان و البته ایران به شناسایی و تعریف ابعاد مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه‌ها پرداخته‌اند. در تعدادی از پژوهش‌ها نیز نقش دانشگاه‌ها در توسعه محلی و منطقه‌ای از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. به‌طور کلی به نظر می‌رسد که مطالعات اندکی به موضوع دانشگاه‌های نسل

چهارم و به‌طور ویژه به برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم و عناصر مربوط به آن در آموزش عالی به‌ویژه عنصر هدف پرداخته است، در نتیجه اهمیت انجام پژوهش حاضر بیش از پیش نشان داده می‌شود. لذا پژوهش حاضر درصدد است تا نشانگرهای هدف‌های برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم در آموزش عالی ایران بررسی نماید.

روش پژوهش

به منظور ارائه یافته‌ها، رویکرد روش‌شناختی کیفی مدنظر قرار گرفت. با استفاده از این رویکرد ضمن آن‌که موقعیت‌ها، شرایط و نیازهای افراد مورد پاسخ داده می‌شود، تلاش می‌شود تا تحلیلی مبتنی بر بافت، زمینه و وضعیت ارائه شود. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه فردی نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شده است و با هر یک از مصاحبه‌شوندگان به‌صورت جداگانه مصاحبه به عمل آمد. روش پژوهش حاضر مطالعه موردی کیفی بوده است. به طور کلی مطالعه موردی کیفی یک راهبرد پژوهش است که در یک بستر و زمینه خاص انجام می‌شود (دانایی فرد، الوانی و آذر، ۱۳۹۸). جامعه آماری پژوهش حاضر افراد متخصص در حوزه آموزش عالی، دانشگاه نسل چهارم و برنامه درسی بودند که به‌عنوان مشارکت‌کنندگان بالقوه، با استفاده از رویکرد هدفمند و روش نمونه‌گیری گلوله برفی و استفاده از معیار کفایت «اشباع نظری اطلاعات» (Theoretical Saturation) انتخاب شدند؛ بدین گونه، مصاحبه‌ها تا جایی پیش رفت که محقق به اشباع نظری رسید و مصاحبه‌های بیشتر، اطلاعات جدیدی ارائه نمی‌کرد. از این‌رو، ۲۰ نفر از استادان مجرب و اهل نظر کشور در حوزه برنامه درسی و دانشگاه نسل چهارم در این پژوهش مشارکت داده شدند. با توجه به اینکه اعتبار یافته‌ها در این قبیل پژوهش‌ها به توانمندی، دانش و تجارب مصاحبه‌شوندگان بستگی دارد، بدین گونه سعی شد افرادی انتخاب گردند که بالقوه می‌توانستند پاسخگوی سؤالات پژوهش باشند و دارای سوابق اجرایی و عملی، تسلط علمی و تجربه غنی از پدیده مورد بررسی و توانایی و تمایل به بیان روشن آن داشته و دارای تألیف و در آموزش و پژوهش شاخص باشند. از میان مصاحبه‌شوندگان ۶ نفر زن و ۱۴ نفر مرد و از نظر مرتبه علمی ۵ نفر در مرتبه استادیار ۹ نفر در مرتبه دانشیار و ۶ نفر در مرتبه استاد بودند.

مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان بخش کیفی در جدول (۱) ارائه شده است:

جدول ۱- مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

کد شرکت‌کننده	جنسیت	سابقه کار	مرتبه علمی	مدت‌زمان مصاحبه	کد شرکت‌کننده	جنسیت	سابقه کار	مرتبه علمی	مدت‌زمان مصاحبه
۱	مرد	۸	استادیار	۵۳ دقیقه	۱۱	مرد	۶	استادیار	۵۸ دقیقه
۲	مرد	۲۷	استاد	۴۸ دقیقه	۱۲	زن	۱۲	دانشیار	۵۴ دقیقه
۳	زن	۱۲	استاد	۴۸ دقیقه	۱۳	مرد	۲۶	استاد	۴۸ دقیقه
۴	مرد	۱۴	دانشیار	۴۶ دقیقه	۱۴	زن	۱۱	دانشیار	۴۵ دقیقه
۵	زن	۱۵	دانشیار	۴۴ دقیقه	۱۵	مرد	۹	دانشیار	۴۶ دقیقه
۶	مرد	۸	استادیار	۴۷ دقیقه	۱۶	مرد	۷	استادیار	۴۷ دقیقه
۷	مرد	۲۳	استاد	۴۷ دقیقه	۱۷	زن	۱۱	دانشیار	۴۷ دقیقه
۸	مرد	۱۳	دانشیار	۴۵ دقیقه	۱۸	مرد	۲۵	استاد	۴۶ دقیقه
۹	زن	۷	استادیار	۴۸ دقیقه	۱۹	مرد	۱۲	دانشیار	۴۸ دقیقه
۱۰	مرد	۱۰	دانشیار	۵۰ دقیقه	۲۰	مرد	۱۴	استاد	۴۴ دقیقه

با هر یک از افراد به‌طور جداگانه مصاحبه نیمه‌ساختاریافته صورت گرفت. با اجازه مشارکت‌کنندگان و با اطمینان از محرمانه بودن و همچنین بالا بردن اعتبار داده‌های مصاحبه، مصاحبه‌ها با بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال ضبط شد. کوتاه‌ترین مصاحبه ۴۴ دقیقه و طولانی‌ترین آن ۵۸ دقیقه به طول انجامید. متوسط زمان مصاحبه‌ها ۴۸ دقیقه بوده است. مصاحبه فردی توسط پژوهشگر در شرایطی غیررسمی انجام شد. پژوهشگران برای انجام مصاحبه‌ها، نامه‌ای را با ذکر اهداف پژوهش، نقش مصاحبه‌شونده در انجام پژوهش و سؤالات مصاحبه تنظیم و به‌صورت حضوری و پست الکترونیک تقدیم مصاحبه‌شوندگان نمودند. پژوهشگران با کوشش زیاد سعی نمودند رضایت مصاحبه‌شونده را جلب کنند. زمان و مکان مصاحبه توسط مصاحبه‌شوندگان تنظیم شد. ارسال این اطلاعات باعث شد تا مصاحبه‌شوندگان به اهمیت پژوهش پی ببرند و با آمادگی قبلی به سؤال‌ها پاسخ دهند. همان‌طور که ذکر گردیده است ابزار جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته‌ای است که پرسش‌ها از قبل مشخص شده، لیکن در مواردی که لازم بود پرسش‌های جزئی‌تری نیز مطرح می‌شد تا منظور مصاحبه‌شوندگان به خوبی مشخص شود.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی از روش ساختاری و تفسیری استفاده شد. بدین منظور، پژوهشگر برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، پس از جمع‌آوری آن‌ها، چندین بار به دقت به متن آن‌ها گوش سپرد و سپس آن‌ها را کلمه به کلمه به‌صورت مکتوب در آورد. سرانجام این مراحل دنبال شد: (۱) ابتدا به هر مصاحبه‌شونده یک کد اختصاص داده شد؛ (۲) در ذیل هر سؤال پژوهش، جمله‌هایی با معنای مشابه در تمام مصاحبه‌ها کنار یکدیگر قرار گرفتند و مطابق با مفهوم مستتر در آن‌ها برایشان نام و کد در نظر گرفته شد؛ (۳) با مرور مجدد، کدهای مشابه در کنار یکدیگر قرار گرفتند و مقوله‌هایی بزرگ‌تر تشکیل شد- این کار روی تمام سؤال‌های مصاحبه انجام شد- و ادغام و دسته‌بندی مقوله‌ها تا رسیدن به یک نظام مقوله‌بندی مناسب ادامه یافت و سپس، بر اساس

مشابهت‌ها، مقوله‌های اصلی و فرعی استخراج و الگوی کلی ارائه شد؛ ۴) این مقوله‌ها را متخصصان و استادان بازننگری نمودند و اصلاحات لازم در مقوله‌های اصلی و فرعی صورت گرفت. برای افزایش دقت در تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از نرم‌افزار مکس کیودا (Maxqda) استفاده شده است. برای اعتباریابی کیفی از تکنیک قابل قبول و معتبر بودن استفاده شد. قابل قبول بودن میزانی است که می‌توان نتایج به دست آمده را صحیح و قابل باور دانست. برای رسیدن به این باور، از روش همسوسازی استفاده شد و سعی گردید با جمع‌آوری داده‌های کافی از منابع چندگانه، این باورپذیری را ایجاد نمود. به علاوه، از تکنیک کنترل توسط اعضا از طریق ارائه نتایج تحلیل داده‌ها به مشارکت‌کنندگان برای چک کردن و بررسی نتایج نیز استفاده گردید. یادآور می‌شود داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها توسط مصاحبه‌شوندگان بررسی و مواردی نیز اصلاح گردید. برای افزایش پایایی پژوهش، مصاحبه‌ها با یک برنامه قبلی در یک فضای مناسب و رعایت شرایط مصاحبه با راهنمایی‌های لازم و به دور از سوگیری و اعمال نظر شخصی و با استفاده از دستگاه ضبط صوت انجام می‌گرفت. هم‌زمان با گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آن‌ها با دو هدف بازخورد برای مصاحبه‌های فردی و اطمینان از اشباع داده‌ها آغاز شد. علاوه بر این، از روش مسیر ممیزی برای تأیید صحت و درستی داده‌ها استفاده شد. در مسیر ممیزی، افراد از خارج از پژوهش که به مطالعات کیفی آشنا هستند به عنوان چک‌کننده و ناظر عمل می‌نمایند. در پژوهش حاضر از یک ناظر خارجی باتجربه در تحقیق کیفی استفاده شد که زیربنای تئوریک، فرایند جمع‌آوری داده‌ها و فرایند تحلیل را بررسی و تأیید نمود و در نتیجه قابلیت اطمینان مطالعه حاصل گردید.

یافته‌ها

با عنایت به اینکه همه مصاحبه‌شوندگان به‌طور مستقیم در مبحث برنامه درسی درگیر و در این زمینه مجرب بودند از آن‌ها درخواست شد تا مهم‌ترین نشانگرهای عنصر اهداف را در دانشگاه‌های نسل چهارم از دیدگاه خودشان بیان نمایند. تحلیل نظرات مصاحبه‌شوندگان در هفت مقوله در جدول ۲ دسته‌بندی شده است. در ادامه به تشریح هر یک از دلایل پرداخته شده است.

جدول ۲- مهم‌ترین نشانگرهای عنصر اهداف در دانشگاه‌های نسل چهارم از منظر مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مضامین	شواهد هر مضمون
۱	تعامل و مشارکت کارفرمایان در فرایند تدوین اهداف	شناخت نیاز مصرف‌کننده
		تعامل سازنده و مستمر با بنگاه‌های اقتصادی
		اجرای پژوهش‌های صنعت محور
		توازن بین آموزش عالی و صنعت
۲	توجه به خوداشتغالی و کارآفرینی دانشجویان در تدوین اهداف	آموزش مهارت‌های کارآفرینی
		حفظ مالکیت معنوی، رشد خلاقیت و ابتکار
		حمایت علمی از شرکت‌های دانش‌بنیان و کسب و کارهای فناورانه
۳	تدوین اهداف بر مبنای استانداردها و شایستگی‌های بین‌المللی دانشگاه‌های نسل چهارم	رویکرد تعاملی در تدوین شایستگی‌ها شعاعی
		توجه به آمایش سرزمینی
		توجه به تولید دانش بومی
		پژوهش‌های جامعه‌محور
		تربیت نیروی متخصص و ماهر
۴	کاربست آموزه‌های رشته‌ای و فرارشته‌ای در تدوین اهداف برنامه‌ریزی درسی	رویکردهای تلفیقی
		پژوهش‌های بین‌رشته‌ای
		تعاملات سازنده بین دانشگاهی داخلی و خارجی
		تعاملات سازنده بین سازمانی
۵	بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین به منظور تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی	روزآمد کردن رشته‌ها
		تدوین رشته‌های جدید
		استفاده از رویکرد نوآورانه
		هم‌افزایی همه‌ی صاحب‌نظران
		کاربرد نتایج پژوهش‌ها
۶	کاربست رویکرد آینده‌پژوهانه در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی	برنامه انعطاف‌پذیر
		تدوین راهبردها و چشم‌اندازها
		کمک به توسعه‌ی پایدار منطقه
		پیش‌بینی تغییرات، تحلیل الگوها
		مشارکت صاحب‌نظران و ذینفعان
		مدیریت استراتژیک
۷	توجه به پاسخ‌گویی اجتماعی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی	شناخت چالش‌ها و فرصت‌ها
		رویکرد یادگیری هم‌افزا
		ارزیابی مستمر، نظارت چندجانبه و دائمی
		افزایش ارتباطات و تعاملات و انعطاف‌پذیری
۸	تقویت دانش، نگرش و توانش زیست‌محیطی	مشارکت ذینفعان و صاحب‌نظران
		کاهش تولید زیاده، تفکیک و بازیافت
		شناخت بحران‌های زیست‌محیطی منطقه‌ای و جهانی
		حفظ و توسعه فضای سبز
		مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی
		مصرف بهینه، صرفه‌جویی در انرژی
۹	ارتباطات بین فرهنگی و بین‌المللی	کاهش آلودگی، استفاده از انرژی‌های پاک
		نقش هنر در ارتباطات بین‌الملل
		تعامل سازنده با دانشجویان
		احترام به ادیان و فرهنگ‌ها
		نقش سازنده رسانه
		ارتباط غیرکلامی
۱۰	توجه به مؤلفه‌های سازگاری اجتماعی	شناخت ابزارهای ارتباط
		تلاش برای رفع معضلات اجتماعی
		پاسخ مناسب به تنش‌های اقتصادی و اجتماعی
		پرهیز از رقابت‌های ناسالم
		مشارکت‌های مدنی
کنترل هیجانات		

در ادامه به تشریح هر یک از نشانگرها پرداخته شده است:

۱- تعامل و مشارکت کارفرمایان در فرایند تدوین اهداف: یکی از نشانگرهای "اهداف برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم" در نظام آموزش عالی ایران، تعامل و مشارکت کارفرمایان در فرایند تدوین اهداف است که توسط ۶۰ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت. مصاحبه‌شونده کد ۱۱ بیان داشت:

فراهم‌سازی فرصت حضور کارفرمایان در کمیته‌های تخصصی تدوین برنامه‌های درسی آموزش عالی به‌منظور تعیین و تدوین اهداف برنامه درسی باعث می‌شود، نیازهای مهارتی صنایع و بازار کار به‌درستی و دقیق به دانشگاه منتقل شود و بدین طریق بین آموزش عالی و نیازهای صنعت توازن و تعادل به وجود می‌آید و زمینه بومی‌سازی هدف‌های برنامه‌های درسی را ایجاد نماید. در صورت عدم برقراری تعامل میان دانشگاه‌ها با صاحبان صنایع و کارفرمایان، هدف‌های آموزش با نیازهای آن‌ها منطبق نخواهد شد و دانش‌آموختگان آموزش عالی قادر نخواهند شد در جایگاه شغلی مناسب قرار گیرند.

به‌زعم مصاحبه‌شونده کد ۱:

دانشگاه‌ها باید بتوانند با تعامل با دنیای کار، صنعت، تولید و نیز جلب مشارکت آنان در فرایند آموزش از یک طرف، امکانات و شرایط لازم را متناسب با تحولات فناوری روز و تغییر مهارت‌ها و مشاغل فراهم سازد و از طرف دیگر با درک نیازهای دنیای کار پاسخ‌گوی نیازهای در حال تغییر آنان باشد و پاسخگوی تغییر و تحولات محیطی باشد. پاسخگوی شماره ۱۰ معتقد است:

دنیای اجتماعی، بازار کار و آموزش عالی بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند. از یک طرف مؤسسات تولیدی، خدماتی و صنعتی فرصت‌های شغلی برای دانش‌آموختگان دانشگاه فراهم می‌آورند و از طرف دیگر دانشگاه نیروی انسانی ماهر مورد نیاز آن‌ها را تربیت می‌کند. این تعامل می‌تواند به‌طور مؤثرتری از طریق پاسخ‌گویی هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه به نیازهای صنعتی و خدماتی از سوی نظام آموزشی دانشگاه و مشارکت کارفرمایان و صاحبان مشاغل در تدوین اهداف و برنامه‌های درسی دانشگاه ایجاد شود و به این طریق پلی بین آموزش و کار ایجاد شود و با این اوصاف بعد محیطی که در دانشگاه نسل چهارم مورد توجه جدی است، مدنظر قرار می‌گیرد.

۲- توجه به خوداشتغالی و کارآفرینی دانشجویان در تدوین اهداف: این نشانگر دانشگاه نسل چهارم در حیطه اهداف توسط ۹۵ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت. هر چند که هدف اصلی دانشگاه تربیت دانش‌آموختگانی کارآمد و نیروی متخصص است ولی در کنار آن آموزش عالی متناسب با رسالت دانشگاه نسل چهارم در تلاش است از طریق تعامل با مراکز

صنعتی و بخش‌های دولتی، علاوه بر ایجاد زمینه لازم برای کسب مهارت‌ها، زمینه کارآفرینی و خوداشتغالی را نیز برای متقاضیان فراهم سازد و الگویی از دانشگاه نسل سوم، کارآفرین و اشتغال‌زا در جامعه آموزش عالی ارائه نماید و تا دانشگاهی به کارآفرینی که از نشانگرهای اصلی دانشگاه‌های نسل سوم و چهارم نرسد نمی‌تواند ارتباط بومی و دانش بومی لازم را محقق کند.

مصاحبه‌شونده کد ۱۳ معتقد است:

خصیصه اصلی آموزش‌های عالی پرورش کارآفرینی است، به این معنی که افراد پس از کسب مهارت و تخصص دانش فنی، باید بتوانند موقعیت‌های شغلی مناسبی را به دست آورند و یا در نهایت فرصت حرفه‌ای و خوداشتغالی ایجاد نمایند. به‌زعم مصاحبه‌شوندگان تجهیز افراد به دانش، توانش و مهارت‌های کارآفرینی یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم است.

در همین راستا هدف‌های برنامه‌های درسی می‌تواند نقشی بسیار مهم در رشد حرفه‌ای و کارآفرینی ایفا کند. هدف‌های برنامه‌های درسی باید منطبق بر پرورش این مهارت تدوین، اجرا و طراحی شوند که دانشگاه را در رسیدن به هدف کارآفرینی و اشتغال‌زایی یاری رساند؛ بنابراین، توجه به پرورش خلاقیت و نوآوری در برنامه‌های درسی به‌عنوان پیش‌نیاز تجاری‌سازی علم، کارآفرینی و دانش‌آفرینی ضروری است. به‌زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱:

هدف از بسط مهارت‌های کارآفرینی و خوداشتغالی افزایش آگاهی کارآفرینانه، مهارت در شناسایی فرصت‌های نادیده گرفته شده توسط دیگران، تقویت جرأت و قدرت به‌منظور تصمیم‌گیری، تقویت مهارت‌های مربوط به شروع و اداره کسب‌وکار بومی، بهبود نگرش و تقویت روحیه نگرش و توانش کارآفرینانه دانش‌آموختگان در محیط کاری است؛ بنابراین با توجه به رسالت دانشگاه نسل چهارم توجه به هم‌سویی اهداف تعیین شده برای رشته‌های تحصیلی در این دانشگاه با پرورش کارآفرینی در دانش‌آموختگان ضروری است.

مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ نیز معتقد است:

به دلیل محدودیت بازارهای کار جهت جذب دانش‌آموختگان توجه به شاخص کارآفرینی و خوداشتغالی در دانشگاه نسل چهارم ضروری است. کارآفرینی درصدد روشن کردن ماهیت ورود به کسب و کار برای دانشجویان است؛ بنابراین برنامه‌های درسی باید به گونه‌ای هدف‌گذاری شوند که مهارت‌های لازم برای کسب کارآفرینی را در دانشجویان نهادینه سازند دانش‌آموختگانی فعال در عرصه بسط مهارت‌های کاری و خوداشتغالی پرورش دهند. افزایش دانش، بینش و مهارت‌های کارآفرینانه به‌منظور شناسایی فرصت‌های موجود، تقویت مهارت‌های اقدام‌گرا و عمل‌محور در راه‌اندازی کسب‌وکار از جمله مهم‌ترین مواردی است که در بحث مهارت‌های کارآفرینانه و خوداشتغالی برنامه‌های درسی باید به آن توجه شود.

۳- تدوین اهداف بر مبنای استانداردها و شایستگی‌های بین‌المللی دانشگاه‌های نسل چهارم:

این نشانگر دانشگاه نسل چهارم در حیطه اهداف توسط ۷۳ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت. استانداردها (شایستگی‌های) حرفه‌ای، دانشگاه‌های نسل چهارم مهارت‌ها و شایستگی‌هایی هستند که توسط متولیان صنعت، بازار کار، اتحادیه‌ها و ... تهیه می‌شود و بیان‌کننده مجموعه‌ای از مهارت‌های فنی و تخصصی مورد نیاز برای فعالیت‌های حرفه‌ای در عصر حاضر است.

به‌زعم مصاحبه‌شونده کد ۱۵:

در دهه‌های اخیر با افزایش نرخ دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و بعضاً کاهش کیفی و مدرک‌گرایی برخی از مسئولان کوشیده‌اند با اتخاذ تدابیری همچون شناسایی شایستگی‌های دانشگاه‌های نسل چهارم و ارتباط استانداردهای آموزشی با آن، برنامه‌های درسی را با مقتضیات جامعه و دنیای کار پیوند بزند تا از این طریق ضمن ممانعت از بیکاری دانش‌آموختگان، به تقاضای بخش‌های مختلف اقتصادی کشور به نیروی انسانی ماهر و متخصص پاسخ دهند.

مصاحبه‌شونده کد ۲ بیان داشت:

مهم‌ترین بحث در جهت بهبود کیفیت برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم، کاهش فاصله سطح شایستگی نیروی کار با سطح استاندارد ملی و بین‌المللی است و در این مسیر یکی از مهم‌ترین رویکردهایی که برنامه درسی باید دارا باشد از بین بردن این فاصله است و می‌توان با انجام پژوهش‌های تطبیقی و بررسی و کارهای مشارکتی بین‌المللی از تجربه‌های موفقیت‌آمیز سایر دانشگاه‌ها در تدوین عنصرهای برنامه‌های درسی استفاده نمود. در واقع ما باید شاهد آن باشیم که شایستگی‌های مورد نیاز دانشگاه‌های نسل چهارم با شایستگی‌های که در هدف‌های برنامه درسی مشاهده می‌شود هم‌پوشانی داشته باشد.

همچنین به‌زعم مصاحبه‌شونده شماره ۶:

ارائه آموزش‌ها باید نه تنها متناسب با نیاز بخش‌های اقتصادی باشد بلکه باید بر اساس استانداردها و شایستگی‌های مورد تأیید متخصصان بین‌المللی در عرصه بین‌المللی انجام شود. یکی از مشکلات اساسی در حوزه آموزش‌های بین‌المللی، عدم وجود استانداردهای ملی حرفه‌ای و شغلی می‌باشد که هم توافق ارائه‌دهندگان آموزش و هم توافق متولیان بازار کار از قبیل صنوف و اتحادیه‌ها را در بر داشته باشد و با بومی‌سازی شاخصه‌ای بین‌المللی می‌توان این دانش بومی را افزایش و غنی نمود. در استانداردهای ملی حرفه‌ای، وظایف، شایستگی‌ها و کارهای مورد نیاز مشاغل مورد توجه قرار می‌گیرد؛ بنابراین اگر اهداف برنامه‌های درسی بر اساس شایستگی‌هایی که توسط پژوهشگران و متولیان صنعت و بازار کار معرفی می‌شود طراحی شود به نحو بهتری می‌تواند پاسخگوی نیازها و مقتضیات دانشگاه‌های نسل چهارم باشد.

۴- کاربست آموزه‌های بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای در تدوین اهداف برنامه‌ریزی درسی: این

مقوله هدف برنامه درسی نیز توسط (۵۷/۸۹ درصد) از مصاحبه‌شوندگان مورد تأکید و توجه قرار گرفت. در این راستا، پاسخگوی کد ۱۸ معتقد است:

زمانی که متخصصان برنامه‌های درسی از یک‌سو و استادان آموزشی از سویی دیگر در فرایند طراحی و اجرای برنامه‌های درسی به‌طور مداوم و فعالانه، دانش‌ها و فرا دانش‌های نوین اکتشافی و یاد گرفته شده را لحاظ می‌کنند و رویکرد و بستری نوین و فرارشته‌ای و دانشی بر مراحل تدوین و اجرای برنامه‌های درسی حاکم باشد، هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم محقق می‌شود. درک و پیاده‌سازی دانش‌ها و فرا دانش‌های نوین و سازنده در زمینه تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی می‌تواند به‌عنوان مسیرساز سایر عنصرهای برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم باشد. مصاحبه‌شونده کد ۴ اظهار داشت:

دانشجویان باید یاد بگیرند که نوآورانه بیندیشند و دانش‌ها و نظریه‌هایی را از متون درسی و تجارب اجتماعی و شخصی خود بیافرینند که تحقق این آرمان و هدف خود مستلزم نوعی نگاه بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای متخصصان و استادان به فرایند برنامه‌ریزی درسی است. در واقع در دانشگاه نسل چهارم دانش آموخته باید هم در بعد آموزشی، ارتباط با مؤسسه‌های بیرونی و جامعه و محیط کاری به‌طور اثربخش عمل نماید و این هدف‌ها در قالب همکاری بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای متخصصان مختلف تدوین خواهد شد.

۵- بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین به‌منظور تدوین هدف‌های برنامه‌های

درسی: ۶۰ درصد از مصاحبه‌شوندگان صریحاً به این نشانگر دانشگاه نسل چهارم در هدف‌های برنامه‌های درسی اشاره نموده و معتقدند بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین زمینه‌ساز تحقق دانشگاه نسل چهارم است. در این راستا مصاحبه‌شونده کد ۱۹ بیان داشت:

شیوه‌ای که استادان برای تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی انتخاب می‌کنند، بسیار اهمیت دارد. اگر هدف‌های طرح شده، مبتنی بر نوآوری‌های آموزشی و نگاه و رویکردی نو کاربردی باشد، بر جذابیت و کیفیت برنامه‌های درسی افزوده می‌شود و دانش‌آموختگان کارآمدتر و حرفه‌ای‌تری را به جامعه تحویل می‌دهند. توجه به انواع دیدگاه‌های نوآورانه و تدوین اهداف نوآورانه، در روند آموزش تأثیر مثبتی دارند و نتیجه‌ای بهتر از مباحث کلی نظری صرف در بر خواهد داشت. استفاده از نوآوری‌های آموزشی به تعداد مناسب یا مینا قرار دادن یک نمونه بین‌المللی از نوآوری‌های آموزشی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی و الگوگیری حرفه‌ای از رویکرد نوآورانه بین‌المللی می‌تواند بر نتیجه آموزشی این روش تأثیر خوبی بگذارد. بررسی جزئیات یا کلیت اثر، استفاده از عبارت و اصطلاحات دقیق و روشن و پرهیز از عبارات و اصطلاحات دو پهلو و غیردقیق و گنگ، می‌تواند به فهم مطلب در نزد دانشجویان، کمک شایانی کند.

مصاحبه‌شونده کد ۷ در زمینه بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین به‌منظور تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی بر این باور است:

یکی از ابزارهای تحقق نشانگرهای برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی با رویکرد و چشم‌اندازی نوین است و هنگام تدوین هدف‌ها باید رویکردهای نوین و موفق را ملاک قرار داد.

مصاحبه‌کننده کد ۱۲ معتقد است:

قاعدتاً یکی از مواردی که در تحقق نشانگرهای برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم مؤثر است متناسب بودن هدف‌ها با رویکردهای نوین آموزشی است بنابراین به‌منظور تحقق آموزه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم در عنصر هدف، متخصصان و استادان هم باید رویکردی نوآورانه متناسب با دانش روز داشته باشند و کاربست این رویکرد مستلزم کاربست دیدگاه‌ها و رویکردهای نوین آموزشی است.

بر اساس دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، رویکرد آموزشی مبتنی بر دانش و علم روز به‌عنوان مداخله و فعالیت ابداع‌شده‌ای تلقی می‌شود که از بطن تجارب و محیط آموزشی دانشگاه نسل چهارم در واکنش به نوآوری‌های علمی و نیازهای اجتماعی و اقتصادی، عناصر برنامه‌های درسی را با دید و رویکردهایی عمل‌گراتر و نوین‌تر تعریف می‌کند و به‌کار می‌بندد، مصاحبه‌کننده کد ۱۱ در این زمینه معتقد است:

بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین به معنای بازخوردهای نوآورانه و متنوع و انعطاف‌پذیر مداوم به وضعیت موجود برنامه‌های درسی رشته‌های مختلف می‌باشد که پیامد چنین چشم‌انداز و نگاه نوآورانه‌ای، تدوین برنامه درسی‌ای متناسب و کارآمد در دانشگاه نسل چهارم است.

۶- کاربست رویکرد آینده‌پژوهانه در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی:

این نشانگر دانشگاه‌های نسل چهارم در هدف‌های برنامه‌های درسی نیز توسط (۷۰ درصد) از مصاحبه‌شوندگان مورد تأکید و توجه قرار گرفت. مصاحبه‌شونده کد ۱۳ نیز در زمینه کاربست رویکرد آینده‌پژوهانه در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی به‌منظور تحقق نشانگرهای هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم معتقد است:

تدوین هدف‌های مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی در مراکز آموزش عالی تصویری عام از عواملی به ما می‌دهد که نوآوری و پویایی این مراکز را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این نقشه و چشم‌انداز آینده‌پژوهانه متشکل از جهاتی که با هر سازمانی، ارتباطی راهبردی برقرار می‌کند و در کل جریان تغییری آینده‌پژوهانه را پوشش می‌دهد و افراد درون سازمان‌های آموزش عالی (سبک‌های شخصیت، مهارت‌ها و دانش و غیره) منابع (سرمایه‌ای، اطلاعاتی و ارتباطی و ساختاری) و اعمال و کارکردها؛ درونی (فراوندهای آموزشی درون مراکز آموزش عالی جو سازمان آموزشی، خلاقیت در روش‌های

آموزش با فناوری توسط استادان و غیره) بیرونی (سازمان‌های تجاری، کارفرمایان و مقتضیات دانش‌آموختگان، حامیان، تکنولوژی ارتباطات و غیره) را محقق می‌سازد. دانشگاه نسل چهارم بسترسازی و محقق شود. توجه به آینده‌پژوهی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی باعث تسهیل تغییر و نوآوری، توانمندسازی دانشجویان و استادان و نوآوری‌ها و بهبود کیفیت آموزشی می‌شود. مصاحبه‌شونده کد ۱۵ اشاره نمود:

بنابراین نهادینه‌سازی الگوی آینده‌پژوهی در هدف‌های برنامه‌های درسی باعث می‌شود که پاسخگوی نیازهای جامعه و در صدد توسعه پایدار با اتکای بر مشارکت مردمی باشد، لذا آموزش عالی باید برای شناخت نیازهای جامعه و توسعه پایدار تلاش کنند. برای رسیدن به اهداف مبتنی بر آینده‌پژوهی در مراکز آموزش عالی باید بر مبنای آن اهداف آینده و خط سیر نیل به آن‌ها تعیین و تبیین گردد. لذا برای پیشبرد اهداف آموزش‌های عالی، آموزش عالی باید برنامه‌های تدوین شده را با برنامه‌های آینده منطبق کند تا عدم قطعیت ناشی از رویدادهای آینده را در برابر هزینه‌های صرف شده به حداقل برساند. برگزاری کارگاه‌های آموزشی، سمینارها، گردهمایی‌ها، همایش‌ها و چاپ نشریات مختلف برای آشنایی مدیران و کارشناسان به امر آینده‌پژوهی ضروری است تا جایگاه آن در آموزش عالی شفاف و نهادینه گردد. پدیده آینده‌پژوهی بسیار فرایچیده، و کالبد شکافی آن نیازمند تکنیک و تاکتیک‌های کمی و کیفی دقیق است.

مصاحبه‌شونده کد ۱۷ معتقد است:

پیاده‌سازی مؤلفه‌های اصلی آینده‌پژوهی در هدف‌های برنامه‌های درسی زمینه‌ساز کشف جریانات گذشته-بسط دانش بومی و فرهنگی، آماده‌سازی و آموزش برای آینده، اعتقاد به فرایند آینده‌پژوهی، پاسخگویی به نیازهای جامعه، استفاده از تجارب و ظرفیت‌های موجود، حمایت از هدف‌های برنامه‌های بلندمدت، دیدی روشن از فرصت‌ها و چالش‌های آینده و تضمین کیفیت آموزشی است.

۷- توجه به پاسخ‌گویی اجتماعی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی:

توجه به پاسخ‌گویی اجتماعی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی در هدف‌های برنامه‌های درسی هنر توسط (۷۵ درصد) از افراد شرکت‌کننده در پژوهش توصیه و مورد تأکید قرار گرفت. به‌زعم مصاحبه‌کننده کد ۸:

هدف‌های برنامه‌های درسی باید متناسب با بستر اجتماعی و بومی تدوین شود و پاسخ‌گو باشد، هدف‌های برنامه‌های درسی پاسخگو در دانشگاه با توجه به پیامدهای مورد انتظار تدوین می‌شوند و زمینه پیاده‌سازی مؤلفه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم در کلیت برنامه‌های درسی را محقق می‌سازد. یکی دیگر از برداشت‌های مصاحبه‌کنندگان از نشانگرهای هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم مبتنی بر تقویت پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در فرایند تدوین و اجرای برنامه‌های درسی بوده است. پاسخگوی کد ۶ معتقد است:

هدف‌های برنامه‌های درسی پاسخگو بر مبنای رسالت‌ها، مأموریت و وضعیت موجود دانشگاه طراحی می‌شوند و موجب تدوین صریح مقاصد، تسهیل تصمیم‌گیری، افزایش ارتباط بیرونی و درونی ذی‌نفعان آموزش و جبران کاستی‌های گذشته می‌شود. چون هدف‌های برنامه درسی پاسخگوی اجتماعی در آموزش باید پاسخگوی همه ذی‌نفعان باشد لزوماً با مشارکت آنان طراحی می‌شود و بی‌توجهی به پاسخگویی و عدم ارتباط بین محیط درونی و بیرونی آموزش عالی تحقق هدف‌های دانشگاه نسل چهارم را با مشکل روبه‌رو می‌سازد. می‌توان گفت این مشارکت علاوه بر منظور نمودن نیازهای تمام ذی‌نفعان باعث تعهد در اجرا و در نتیجه افزایش کیفیت آموزش و پژوهش فراگیران می‌شود. دانشجویان، استادان، کارفرمایان، جامعه محلی و ملی از دانشگاه انتظارات مشترک و گاهی متفاوت دارند. بنابراین هدف‌های برنامه‌های درسی باید با ایجاد فرصت مشارکت در برنامه‌ریزی درسی برای ذی‌نفعان، بتوانند تقاضاها و خواسته‌های آنان را پاسخ دهند. نتیجه چنین برنامه درسی یادگیری هم‌افزاست؛ زیرا مستخرج از همکاری و هماهنگی دانشجویان، کارفرمایان و استادان برای تعیین ترجیحات، تقسیم فعالیت‌ها و تحقق اهداف برنامه‌های درسی مبتنی بر نشانگرهای دانشگاه نسل چهارم است.

مصاحبه‌شونده کد ۹ معتقد است:

اهدافی که استادان برای تدریس انتخاب می‌کنند باید مشتری‌محور باشند؛ بدین گونه که از آنجایی که دانشجویان و کارفرمایان اصلی‌ترین مشتریان اجتماعی هستند که انتظار دارند در قبال سرمایه‌گذاری‌های (وقت و هزینه) خود انتظارات‌شان برآورده شود و دانش، نگرش و توانش پاسخگویی در مواجهه با عصر حاضر داشته باشند، بنابراین باید پاسخگویی اجتماعی هدف‌های برنامه‌های درسی به‌مثابه یکی از نشانگرهای اصلی در هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم است. زیرا محوریت اصلی مورد تأکید این دانشگاه پاسخگویی اجتماعی، ارتباط با محیط بیرونی و ارتباط مناسب بین اجتماع و آموزش عالی است. یکی از مهم‌ترین اقدامات در زمینه پاسخ‌گویی در هدف‌های برنامه‌های درسی چگونگی پاسخ دادن به نیازهای فراگیران متعدد برنامه‌های درسی است. ایده برنامه درسی پاسخگو در آموزش در راستای چنین اهداف و راهبردهایی مطرح گردیده است که مقصد نهایی آن رفع نیازها و پاسخ به احتیاجات دانشجویان، دانشگاه‌ها و جامعه است و در نتیجه تحقق برنامه‌های درسی مبتنی بر نشانگرهای نسل چهارم است.

۸- تقویت دانش، نگرش و توانش زیست‌محیطی: یکی از نشانگرهای "اهداف برنامه درسی

دانشگاه نسل چهارم" در نظام آموزش عالی ایران، تقویت دانش، نگرش و توانش زیست‌محیطی در فرایند تدوین اهداف است که توسط ۹۲ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت.

مصاحبه‌شونده کد ۳ بیان داشت:

با عنایت به افزایش فزاینده مسائل و چالش‌های روزافزون زیست‌محیطی در سطح جهان نیاز به تغییر نگرش و رفتار در بین افراد جامعه با آموزش مبانی و اهمیت مبحث زیست محیط ضرورت یافته است. توجه به تغییرات آب‌وهوا، اقلیم منطقه‌ای و جهانی و نقش بی‌بدیل آن در توسعه پایدار و تلاش در جهت ارزش‌گذاری محیط پیرامونی، حفظ و توسعه فضای سبز، رشد بینش زیست محیطی و به طبع آن توسعه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموختگان جزء اهداف برنامه درسی دانشگاه‌های نسل چهارم می‌باشد.

به‌زعم مصاحبه‌شونده کد ۲۰:

اهداف برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم در عصر کنونی می‌تواند با تلاش در جهت دستیابی به منابع انرژی، روش‌های نوین تولید آن، استفاده از انرژی‌های پاک، مصرف بهینه، صرفه‌جویی، بهره‌وری بیشتر، تلاش در مسیر کاهش آلودگی‌های زیست محیطی، کاهش تولید زباله و روش‌های تفکیک، بازیافت و دفع آن به حفظ زیست بوم کمک شایانی بنماید.

پاسخگوی شماره ۷ معتقد است:

جهان با همه تنوع اقلیمی و زیستی خویش از فراوان‌ترین تا کمیاب‌ترین گونه‌های جانوری و گیاهی موهبتی است در دست نسل بشر و دانشگاه با آموزش صحیح و ایجاد نگرش مثبت و البته با تقویت توان زیست محیطی افراد جامعه که از مهم‌ترین اهداف برنامه درسی دانشگاه‌های نسل چهارم است با استفاده از ظرفیت‌های علمی و انسانی خویش در جهت ارتقای مؤلفه‌های سلامت زیست محیط و جلوگیری از نابودی این کره خاکی اثربخش خواهد بود.

۹- ارتباطات بین فرهنگی و بین‌المللی: این نشانگر دانشگاه نسل چهارم در حیطه اهداف توسط

۷۸ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت.

مصاحبه‌شونده کد ۱۴ بیان داشت:

تاریخ مملو است از تفاوت، تضاد و تعارضات بسیاری که زمینه‌ساز ویرانی تمدن‌های بشری شده است. نسل‌های دانشگاهی به‌صورت عام و دانشگاه نسل چهارم به شکل ویژه خاستگاه ارتباطات بین افراد، ادیان، فرهنگ‌ها و عقاید و باورهاست. یکی از مهم‌ترین اهداف دانشگاه نسل چهارم ایجاد بستری علمی و عملی به‌منظور هم‌افزایی فرهنگی، گفت‌وگوی تمدن‌ها، تأکید بر مفاهیم مشترک و پرهیز از برجسته کردن تفاوت‌ها و ایجاد زمینه سازنده تعاملات فرهنگی و تشریح نقش آن‌ها در توسعه‌یافتگی جوامع متفکر بشری است.

به‌زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۰:

برای توسعه بنیان‌های مردم‌سالاری در سطح جهان نیاز به ایجاد کانال‌های ارتباطی کارا و مؤثر بین جوامع با مختصات ویژه هریک و البته استفاده صحیح از ابزارهای ارتباطی مفیدی مانند زبان، رسانه‌ها و شیوه‌های ارتباط غیرکلامی جامعی همچون هنر الزامی است. بنابراین با توجه به عناصر برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم توجه به هم‌سویی اهداف تعیین شده این نسل دانشگاهی با پرورش مهارت‌های ارتباطی و آشنایی با اصول ارتباطات بین فرهنگی و بین‌المللی در دانش‌آموختگان این دانشگاه‌ها ضروری است.

مصاحبه‌شونده شماره ۴ نیز معتقد است:

پدیده شگفت‌انگیز تحرک جهان و گسترش افق توفیق بشریت در پرتو توجهات ویژه در شیوه‌های صحیح برقراری ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی است. با استفاده از ظرفیت بالقوه همه افراد و جوامع در جغرافیا و مختصات انسانی خاص خود می‌توان از گام نهادن در مسیر نیل به سعادت و شکوفایی نوع بشر اطمینان حاصل نمود. حصول این مهم در گروه تدوین اهداف برنامه‌های درسی به‌منظور ایجاد و تقویت دانش، بینش و رشد شایستگی‌های ارتباط به‌صورت خاص و عام و در سطوح فردی و اجتماعی در میان قشر آموزش دیده نسل چهارم دانشگاه‌هاست.

۱۰- توجه به مؤلفه‌های سازگاری اجتماعی: این نشانگر دانشگاه نسل چهارم در حیطه اهداف

توسط ۶۵ درصد از افراد شرکت‌کننده در پژوهش مورد تأکید قرار گرفت.

انسان به ذات انسان بودنش موجودی است اجتماعی و هر فرد برای پاسخ‌گویی به نیازهای اساسی خویش مانند بقاء، عشق، قدرت، آزادی، حس تعلق و ... ناگزیر به ورود به محیط اجتماعی پیرامون خود است. رضایت یکایک افراد در گروه ایجاد رابطه مؤثر و مفید با دیگران و کسب تأیید و تشویق از جمع است.

به‌زعم مصاحبه‌شونده کد ۱۰:

سبک‌های نوین زندگی در جوامع صنعتی هر لحظه فشارهای فزاینده‌ای را در محیط‌های تحصیلی، شغلی و خانوادگی به افراد وارد می‌کند که زمینه‌ساز رقابت‌های ناسالم و ایجاد تنش‌های روحی و روانی متعدد می‌گردد. توجه به مؤلفه‌های سازگاری اجتماعی در اهداف برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم سبب فراگیری مهارت‌های زندگی، کنترل تکانه‌ها و هیجانات، مشارکت در فعالیت‌های جمعی، حمایت‌های اجتماعی، هماهنگ ساختن رفتار در جهت نیل به اهداف فردی و اجتماعی توسط دانش‌آموختگان خواهد گردید.

مصاحبه‌شونده کد ۵ بیان داشت:

یکی از اساسی‌ترین اهداف برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم توجه افراد به مسائل و معضلات اجتماع و تلاش برای رفع آن می‌باشد. تغییرهای عصر حاضر مانند پیشرفت، تولید، مصرف

و تکنولوژی سبب ایجاد تغییرات سریع جوامع شده و افرادی که نتوانند هم‌سو و هماهنگ با آن حرکت نمایند دچار آسیب‌های جدی و گاه جبران‌ناپذیری می‌گردند. تلاش برای شناخت و رفع آسیب‌هایی جوامع همچون: بیکاری، فقر، اعتیاد، طلاق، نرخ پایین فرزندآوری، استرس شغلی، اضطراب اجتماعی، تاب‌آوری پایین، پدیده شبکه‌های اجتماعی، تنش‌های اقتصادی، بلایای طبیعی و شیوع بیماری‌های پاندمی جزء رسالت‌های ذاتی دانشگاه نسل چهارم است.

بحث و نتیجه‌گیری

در راستای تحقق هدف پژوهش شناسایی نشانگرهای هدف‌های برنامه درسی دانشگاه نسل چهارم در آموزش عالی ایران، ابتدا داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری و سپس با استفاده از تجزیه و تحلیل تفسیری و ساختاری که با روش تحقیق هماهنگی دارد دسته‌بندی و تحلیل گردیدند. نتایج پژوهش نشان داد از منظر مصاحبه‌شوندگان نشانگرهای هدف‌های برنامه درسی دانشگاه‌های نسل چهارم عبارت‌اند از: تعامل و مشارکت کارفرمایان در فرایند تدوین اهداف، توجه به خوداشتغالی و کارآفرینی دانشجویان در تدوین اهداف، تدوین اهداف بر مبنای استانداردها و شایستگی‌های بین‌المللی دانشگاه‌های نسل چهارم، کاربست آموزه‌های رشته‌ای و فرارشته‌ای در تدوین اهداف برنامه‌ریزی درسی، بهره‌گیری از دیدگاه‌های نوآورانه و دانش نوین به منظور تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی، کاربست رویکرد آینده‌پژوهانه در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی و توجه به پاسخ‌گویی اجتماعی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی است.

توسعه و تدوین برنامه‌های درسی در دانشگاه‌های نسل چهارم مستلزم تعامل و مشارکت کارفرمایان، متخصصان در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی است. توجه به کیفیت آموزشی، نوآوری‌های آموزشی و روش‌های آموزشی مبتنی بر شایستگی نقش بسیار مهمی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم ایفا می‌کنند و امکان پاسخگویی برنامه‌های درسی را در جهت نیازهای شغلی و حرفه‌ای است و چنین پیامدی مستلزم تعامل با متخصصان صنایع و برنامه‌ریزان درسی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی است. از آنجا که یکی از هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم پاسخگویی این نظام به نیازهای صنعت و بازار کار است و کوشش می‌کند مشارکت کارفرمایان و شرکت‌های تولیدی و خدماتی را در آموزش عالی جلب کند.

در واقع رابطه‌ای مستقیم بین توسعه تکنولوژی و پیشرفت در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر کشور برقرار است. به طوری که می‌توان گفت تعامل و مشارکت متخصصان رشته‌های مختلف و فعالان عرصه کار و فناوری در فرایند تدوین اهداف موجب می‌شود که هدف‌های برنامه‌های درسی متناسب با شاخص‌ها و مهارت‌های مورد نیاز دانشگاه‌های نسل چهارم تدوین شود.

زیرا بخش اعظم آموزه‌های درسی و تحصیلی بیشتر جنبه نظری داشته و کمتر مورد بازنگری جدی قرار می‌گیرند در نتیجه اگر متخصصان رشته‌های مختلف و فعالان عرصه کار و فناوری به‌مثابه متخصصان عرصه علمی و بسترساز آینده دانش‌آموختگان، در فرایند برنامه‌ریزی درسی مشارکت کنند هدف‌های برنامه‌های درسی جنبه واقع‌بینانه‌تر و عملی‌تری پیدا می‌کند.

یکی از چالش‌ها و تهدیدهای جدی برای دانش‌آموختگان برنامه‌های درسی آموزش عالی، بیکاری و عدم آشنایی با فرصت‌های خوداشتغالی است. هدف‌های برنامه‌های درسی در حوزه کارآفرینی نقش برجسته‌ای دارند و با پرورش ویژگی‌های و ظرفیت‌های کارآفرینی و خوداشتغالی می‌توان برنامه‌های درسی کارآمد را تصور کرد. تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی مبتنی بر کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مدارس عالی موجب غنی‌سازی تجارب یادگیری فراگیرندگان، افزایش ایجاد کسب‌وکار جدید توسط آن‌ها، ارتقای مهارت‌های شغلی و مدیریت کسب‌وکار، افزایش ارتباط میان دانشگاه‌ها و صنعت و ایجاد فرصتی برای آزمون محتوا و روش‌های تدریس کارآفرینی می‌شود در واقع توجه به رشد مهارت‌های کارآفرینی و مهارتی پایه علمی و مهارتی حضور دانش‌آموخته دانشگاه نسل چهارم را در عرصه محیط حرفه‌ای را محقق می‌سازد. (Pawlowski 2009)، نصرالهی نیا، حاجی خواجه لو (۱۳۹۶)، مهدی و شفیع (۱۳۹۶)، (Giuri, Munari, Scandura and Toschi 2019)، (Lee و Kapetaniou, 2015) و (Bozeman, Rimes and Youtie, 2015) و (6666, Stagner) نیز بر ارتباط دانشگاه با مؤسسات صنعتی، فنی و مشارکت متخصصان صنعت در فضای دانشگاه‌های نسل چهارم اشاره داشتند.

اهداف باید به گونه‌ای تدوین گردد که تضمین‌کننده صلاحیت حرفه‌ای مورد تأیید فراگیر در دانشگاه نسل چهارم باشد لذا باید مبتنی بر پژوهش‌های بین‌المللی و تجارب موفق استانداردهایی شکل‌دهنده این هدف‌ها مورد توجه واقع شوند. از طرفی به‌منظور تبدیل زبان فعالیت‌های دانشگاه‌های نسل چهارم در عرصه تدوین هدف به‌منظور تسهیل آموزه‌های نسل چهارم در فرایند برنامه‌ریزی درسی، شایستگی‌ها و استانداردهای هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم مبتنی بر بررسی‌های بین‌المللی و تجارب دانشگاه‌های موفق تدوین می‌شود به‌نحوی که توضیح دهد فرد بعد از اتمام برنامه درسی قادر به انجام چه کار خواهد بود، بنابراین اهداف باید مبتنی بر استانداردها و شایستگی‌های حرفه‌ای تنظیم شود تا قابل کاربرد علمی و تجربی باشد نه اینکه بر اساس سلیقه و نظر شخصی و یا دیدگاه‌های سنتی اعمال شود.

در واقع، موفقیت هر نظام آموزشی در درجه اول به میزان توجه به استانداردها و شاخص‌های حرفه‌ای بستگی دارد و موفقیت و کارآمدی برنامه‌های درسی نیز به میزان برخورداری از استانداردهای حرفه‌ای وابسته است. استانداردهای حرفه‌ای نقش اساسی در کارآمدی استادان به‌ویژه در پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارد که به‌صورت غیرمستقیم توسط بآبادی‌عکاشه،

نصرافهانی، نیلی و طباطبایی (۱۳۹۸)، حاجتمند و همکاران (۱۳۹۳)، (Zeller et all, 2016)، (Cheng, 2012)، (Sharani, 2008)، (Kleberg, 2012) و عنایتی و عالی پور (۱۳۹۳) مورد تأکید قرار گرفته است.

از دیگر نشانگرهای برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم کاربست آموزه‌های فرارشته‌ای و بین‌رشته‌ای در این راستا است، در واقع رویکرد بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای در تدوین هدف‌های برنامه‌ها، بازنگری و اصلاح رشته‌های سازمان‌یافته علمی (رشته‌ها) و به‌کارگیری بهینه از ظرفیت‌ها و جهت‌گیری‌های محتوایی و روشی آن‌ها در طراحی و تدوین برنامه‌های آموزشی و درسی بود. در نتیجه، برون‌داد این برنامه‌های درسی علاوه بر تأمین مطلوب نیازها و تقاضاهای متنوع و پیچیده بخش‌ها و نهادهای مختلف جامعه، از قابلیت‌های لازم و مناسب برای بهره‌مندی از زندگی فردی و اجتماعی مفید و رضایت‌بخش برخوردار می‌باشد. از سوی دیگر، اهداف اصلی برنامه‌های درسی تلفیقی و میان‌رشته‌ای بهبود و ارتقای مهارت‌های سطح عالی در فراگیران بود. انتظار این بود که بر اثر بهبود و ارتقای سطح مهارت‌های عالی، دانشجویان قادر می‌شدند با برخورداری از تفکر انتقادی و توانایی حل مسئله و نیز با استفاده از چشم‌اندازها و مهارت‌های چند ظرفیتی بر موقعیت‌های پیچیده و مبهم زندگی اجتماعی و فردی فائق آیند. (Farhan et all, 2015)، (Giuri et all, 2019)، بر کاربست رویکردهای بین‌رشته‌ای به‌عنوان مؤلفه‌های دانشگاه‌های نسل چهارم تأکید کردند.

در این مطالعه، علاوه بر در نظر گرفتن پژوهش‌های و تجارب موفق بین‌المللی در عرصه استخراج شاخص‌های و استانداردهای حرفه‌ای در تدوین برنامه‌های درسی نسل چهارم و لحاظ نمودن عناصر تشکیل‌دهنده برنامه درسی با نظرسنجی از افراد صاحب‌نظر در جهت تدوین عوامل، ملاک‌ها و شاخص‌های منطبق بر نوآوری هدف‌های برنامه‌های درسی اقدام گردید. در عصر جدید و در کشاکش رقابت میان جوامع، برتری کشورها به میزان بهره‌مندی آنان از علم و دانش روز بستگی دارد و در نهایت کوشش علمی و برخورداری از فناوری است که زاینده دانشگاه‌های به‌روز و به همین سان برنامه‌های درسی نوآورانه، به‌عنوان اصلی‌ترین عامل دستیابی به توسعه کیفی است. به همین دلیل با کاربست رویکردهای نوآورانه و نوآوری‌های آموزشی در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی، می‌توانیم به برنامه‌های درسی دانشگاه نسل چهارم در همه زمینه‌ها دست یابیم. از آنجایی که، برنامه درسی، بخش مهمی از نظام آموزش عالی است که با کیفیت شناختی، مهارتی انسان‌ها سروکار دارد، لذا توجه به کیفیت آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد که در پژوهش‌های بختیاری نژاد و شیخان (۱۳۹۵)، حق‌شناس و جمور (۱۳۹۶)، (Giuri et all, 2019)، (Bozmen et all, 2015)، (۲۰۱۲)، (Adam and Urszula) و (Inyang and Etuk, 2015) مورد تأکید قرار گرفته است.

اهداف برنامه‌های درسی باید پاسخگو باشد، استادان رشته‌های مختلف در صورتی که نقش خود را به درستی انجام دهند، می‌توانند انتظارات صحیحی را در آموزش و ارزشیابی دانشجویان داشته

باشند. البته این امر میسر نخواهد بود مگر زمانی که آنان با چگونگی کار با دانشجویان آشنایی داشته باشند. آنان معتقد بودند که استادان باید از اهداف، شرح وظایف هنرجویان و مسائل مهم ارزشیابی آنان مطلع و از آمادگی مناسب برخوردار باشند. این امر توسط نویسندگان و صاحب‌نظران مورد اشاره قرار گرفته است اما توجه استادان هنر به این مسئله از یافته‌های جالب این پژوهش بود، برخی نویسندگان توصیه می‌کنند که استادان جهت انجام نقش خود در آموزش دانشجویان باید منابع و آموزش کافی و مناسب را در اختیار داشته باشند.

رویکرد آینده‌پژوهانه در تدوین هدف‌های برنامه‌های درسی از دیگر نشانگرهای مورد تأکید پژوهش حاضر است، رویکرد آینده‌پژوهانه در برنامه‌ریزی درسی توأم با چهار بعد ۱- تغییر ۲- دانشجویان و استادان ۳- منابع ۴- عملیات‌ها و رویه‌ها و روش‌های آموزشی را مورد تأکید قرار می‌دهد و هم کیفیت را بسط می‌دهد، هم توانمندی سرمایه‌انسانی به‌واسطه بهینه‌سازی و کاربرد روش‌های کارآمد آموزشی را مورد توجه قرار می‌دهد. علاوه بر این تسهیل این رویکرد در تدوین برنامه‌های درسی هم بالندگی پژوهشی متخصصان آموزش عالی، درک واقع‌بینانه و راهبردی قوت‌ها و ضعف‌های حال و آینده برنامه‌های درسی را غنی می‌سازد. (Nakwa and Zawdie, 2012)، خورسندی طاسکوه (۱۳۹۶) نیز بر آینده‌نگری و آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های نسل چهارم تأکید نموده‌اند.

بین سطح دانش و مهارت دانش‌آموختگانی که دانشگاه‌ها به جامعه تحویل می‌دهند با آنچه کارفرمایان انتظار دارند فاصله زیادی وجود دارد، بنابراین توجه به پاسخگویی اجتماعی به‌عنوان مؤلفه اساسی دانشگاه نسل چهارم بیش از پیش ضروری است. در واقع هدف‌های برنامه‌های درسی و تمام فرایندهای یاددهی و یادگیری‌های دانشگاه باید معطوف به انجام خدمات اجتماعی به‌ویژه در پاسخ به نیازهای محلی باشند. دانشگاه نسل چهارم به کارکنان و دانش‌آموختگانی نیاز دارند که فراتر از فهم جنبه‌های نظری دانش تخصصی، دارای جنبه‌های حرفه‌ای و عملی باشند و در کار بست یادگیری‌های محیط دانشگاهی در محیط شغلی توانمند باشند که با یافته‌های Manistitya and Fongsuwan, 2015)، نصرالهی نیا، حاجی خواجه لو (۱۳۹۷)، فاضل و همکاران (۱۳۹۶)، مهدی و شفیعی (۱۳۹۶)، (Giuri et all, 2019)، (Zaquot and Abbas ۲۰۱۲)، خورسندی طاسکوه (۱۳۹۶)، گودرزوند چگینی (۱۳۹۷)، (Dusek, Kovács 2009)، (Thomas., Crouse Quinn, Butler, Fryer, Garza, 2011) به صورت غیرمستقیم همسو است.

با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود مراکز برنامه‌ریزی و کمیته‌های برنامه‌ریزی درسی و مراکز آموزش عالی از طریق شوراها و کمیته‌های برنامه‌ریزی شاخص‌های هدف‌های برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم را در اهداف دروس گوناگون تحلیل کنند. تجارب اعضای هیئت علمی در بخش‌های مختلف دانشگاه در جهت تدوین برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نسل چهارم

استفاده نمایند. اعضای هیئت علمی، صاحب‌نظران عرصه دانشگاه‌های نسل چهارم، کارفرمایان عرصه صنعت، فناوری و هنر در فرایندهای تدوین و تغییر هدف‌های برنامه‌های درسی مشارکت داده شوند. بازنگری مداوم برنامه‌های درسی متناسب با شاخص‌های دانشگاه‌های نسل چهارم. بسط بستر کاربست رویکرد میان‌رشته‌ای و تلفیقی در تدوین هدف‌های برنامه‌ها درسی؛ استخراج استانداردهایی با توجه به پروژه‌های موفق عرصه ملی و بین‌المللی، برگزاری دوره‌های آموزش مداوم توسط متخصصان برنامه‌های درسی برای استادان.

منابع

- Abonyi, U. (2016). Universities' Role in Regional Development: A Case Study of University for Development Studies, Ghana. *Journal of Education and Practice*, 7 (26), 11-20.
- Annas, J. (2011). Practical expertise. In J. Bengson & M. Moffett (Eds.), *Knowing how: Essays on knowledge, mind, and action* (101-111). London: Oxford University Press.
- Ayatollahi, H., Pourrezaian, M., & Hoshyar, M. (2012). Explaining the identity characteristics of higher art education by method on cultural variables in Iran today. *Journal of Fine Arts - Visual Arts*, 14-50,5. [In Persian]
- Babadi Akasheh, Z., Nasr, A., Nili, M., & Tabatabai, M. (2019). Explain the goals and activities of teaching and learning in the law internship curriculum. *Teaching Research*, 7 (1), 184-205. [In Persian]
- Bakhtiari Nejad, F., & Sheikhan, N. (2016). Review of engineering curriculum for technology development. *Journal of Approach*, No. 62, pp. 14-14. [In Persian]
- Barrasa, A. (2010). Integrating leadership behavior and climate perceptive team work: antecedents, structure, and influence and effectiveness in organization. Published Doctoral Dissertation. Madrid University.
- Bharvad, A. j. (2010). Curriculum evaluation. *International Research Journal*. 1 (12), 72-74.
- Bozeman, B., Rimes, H., & Youtie, J. (2015). The evolving state-of-the-art in technology transfer research: Revisiting the contingent effectiveness model. *Research Policy*, 44(1), 34-49.
- Cheng Michael, S. (2012). A competency model for culinology graduates: Evaluation of the research chefs association's bachelor of science in culinology core competencies. Graduate Theses and Dissertations, Iowa State University.
- Danaeifard, H., Alwani, S., & Azar, A. (2019). Qualitative research methodology in management: a comprehensive approach. Tehran: Ishraqi Publications, Saffar. [In Persian]
- Enayati, T., & Alipour, A. (2014). Proposing a model of reproductive growth centers of university humanities moving towards fourth generation universities. *Technology Growth*, 10 (2), 20-28. [In Persian]
- Farhan, J., Kamariah, I., & Nasir, M. (2015). A review of commercialization tools: university incubators and technology parks. *International Journal of Economics and Financial*, 5(1), 223-228.
- Fazel, A., Kamalian, A., & Qoli Roshan, A. (2017). Identification of Effective Dimensions and Components on Academic Human Resources Empowerment, Emphasizing the Third and Fourth Generation of Universities With Fuzzy Delphi

- Approach: Presenting a Conceptual Model. *Educ Strategy Med Sci* 10 (6) :455-468. [In Persian]
- Gamson, D. A., Eckert, S. A., & Anderson, J. (2019). Standards, instructional objectives and curriculum design: A complex relationship. *Phi Delta Kappan*, 100(6), 8-12.
- Giuri, P., Munari, F., Scandura, A., & Toschi, L. (2019). The strategic orientation of universities in knowledge transfer activities. *Technological Forecasting and Social Change*, 138, 261-278.
- Goodarzvandchigini, M. (2018). The Approach of Fourth Generation Work and Study Universities (Case Study: Cambridge, Stanford and Harvard Universities'), *Iranian Journal of Engineering Education*, 20 (78), pp. 1-16. [In Persian]
- Hajatmand, F., Fathi Vajargah, K., & Khosrow Babaei, A. (2014). Evaluating the internal quality of the medical ethics curriculum of Iranian universities of medical sciences from the perspective of professors and students. *Journal of Medical Ethics*, 27(1), 129-153. [In Persian]
- Haqshenas, M., & Jamoor, H. (2018). The need for change in the governance of the country's universities by creating the fourth generation of universities. *Proceedings of the Eleventh Congress of Pioneers of Progress*. [In Persian]
- Inyang, N. E. U., & Etuk, G. K. (2015, March). Marketing education for economic survival: The case of University of Uyo. *British Journal of Education*, 3(3), 14-26.
- Islam, A. (2019). Improving Educational quality through curriculum development: An empirical investigation using stakeholder feedback Data. *Journal of Education*, 199(2), 69-82.
- Kapetaniou, C., & Lee, S. H. (2017). A framework for assessing the performance of universities: the case of Cyprus. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 123, 169–180.
- Khorsandi Taskouh, A. (2017). Fourth Generation University, Community Building Mission. *Journal of University Today*, No. 2. [In Persian]
- Khorsandi Taskouh A., & Panahi, M. (2017). Critical Analysis of International University Ranking Systems; Policy Recommendations for Iranian Higher Education. *Iranian Higher Education* 8(3): 111-136. [In Persian]
- Kleberg, S. G. F. (2012). The faculty experience of internationalization: Motivations for, practices of, and means for engagement (Doctoral dissertation). Center for the Study of Higher Education, Department of Education Policy Studies, Pennsylvania State University, University Park, PA.
- Küçüktepe, C., & Uğurlu, A. A. (2014). Examination of Turkish curriculums of the republic period in terms of objectives. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 1001-1006.
- Lorber, L. (2017). Universities, knowledge networks and local environment for innovation-based regional development: Case study of the university of maribor. *Geograficky Časopis / Geographical Journal*, 69 (4), 361-383.
- Manistitya, M., & Fongsuwan, W. (2015). Human Resource Management, Job Satisfaction and Employee Commitment Affecting Information Technology Staff Turnover Intention: A Structural Equation Model. *Research Journal of Business Management*, 9 (1), 157-172.
- Mehdi, R., & Shafiei, M. (2017). The Role of Creating and Capacity Building for Fourth Generation Universities for Local and Regional Development. *Journal of Industry and University*, 10, No. 53 and 36, pp. 22-2. [In Persian]
- Nakwa, K., & Zawdie, G. (2012). The role of innovation intermediaries in promoting the triple helix system in MNC-dominated industries in Thailand: the case of hard disk drive and automotive sectors. *International Journal of Technology Management & Sustainable Development*, 11(3), 265-283.
- Nasrollahi Nia, F., & Haji Khajeh Lou, S. (2017). University towards new identities. Collection of selected works and articles of the 10th Congress of Pioneers of Progress. [In Persian]

- Nowruzzadeh, R., & Fathi Vajargah, K. (2012). An Introduction to University Curriculum Planning. Tehran: Higher Education Research and Planning Institute. [In Persian]
- Oliver, S. L. (2008). Comprehensive curriculum reform as a collaborative effort of faculty and administrators in a higher education institution: A higher a case study based on grounded theory. Published Doctoral Dissertation. Kent State University.
- Pawlowski, K. (2009). The 'Fourth Generation University' as a Creator of the Local and Regional. Development. Higher Education in Europe 34 (1), 51-64.
- Sharani, B. R. (2008). Training manual on competency based learning assessment. Dhaka: AGAMI Printing & Publishing Co.
- Stagner, J. C. (2016). Stanford University's "fourth-generation" district energy system, International District Energy Association. ALL RIGHTS RESERVED.
- Tetrelova, L., & Sabolova, V. (2010). University stakeholder management and university social responsibility, WSEAS Transactions on Advances in Engineering Education, 7(7), 224-233.
- Thomas, S. B., Crouse Quinn, S., Butler, J., Fryer, S. C., & Garza, M. A. (2011). Toward a fourth generation of disparities research to achieve health equity. *annu. Rev. Public Health* 2011. 32, 399-416.
- Urszula W., & Adam, M. A. (2012). Institute for Sustainable Technologies – National Research Institute in Radom Poland. PROBLEMY EKSPLOATACJI.
- Wadsworth, J. (2012). Global R & D Funding Forecast: R & D Spending Growth Continues while Globalization Accelerates", *Battelle and R&D magazine* (www.rdmag.com).
- Zaqout, F., & Abbas, M. (2012). Towards a model for understanding the influence of the factors that stimulate university students' engagement and performance in knowledge sharing, *Library Review*, 61(5), 345 – 361.
- Zeller, M. P., Sherbino, J., Whitman, L., Skeate, R., & Arnold, D. M. (2016). Design and implementation of a competency-based transfusion medicine training program in canada. *Transfusion medicine reviews*, 30(1), 30-36.
- Zhouying, J. I. N. (2005). *Global Technological Change; From Hard Technology to Soft Technology*, Translated by Kelvin W. Willoughby, Bristol, UK.

Extended Abstract

Identifying the Indicators of Objectives of the Fourth Generation University Curriculums in Iran

Yaghoob sepehri¹, Mohammad javad liaghatdar ^{*2}, Azam esfijani ³

Universities can be divided into four generations based on some specific approaches and executive structures corresponding to such approaches. First generation universities, or education-based universities, second generation universities, or research-based universities, third generation universities, or innovative, technology and entrepreneurial universities, and fourth generation universities, or universities which place emphasis on improving technology and innovation, valuing creation, and promoting welfare. Concerning fourth generation universities are the center of all scientific, technological and cultural developments in each country and have an active and initiating role in connecting the country to the world. Universities can achieve their missions and goals only if they design and implements their curriculums based on the existing facts, capacities and facilities and the appropriate standards and if they take the rapid development of science and technology into account. One of the main goals of higher education is to harmonize the elements of the curriculums with the specialized development and requirements of the society. Such requirements are evolving in line with the development of knowledge and technology. Fourth generation universities provide the ground for encouraging improvement, and thus the curriculum, as the heart of higher education, should be in line with the indicators of the academic objectives. Previous studies have focused on different dimensions of social responsibilities of universities. A number of studies have also investigated different roles of universities in local and regional development. However, it seems that few studies have considered the subjects of fourth generation universities and fourth generation university curriculums and its related elements in higher education. Given the scientific and practical background of the fourth generation university, the

¹. Ph.D Candidate of Curriculum Studies in higher education, University of Isfahan, Faculty of Education and Psychology, Isfahan, Iran. (y.sepehri1985@edu.ui.ac.ir)

². *(Corresponding Author): Professor, Department of Education, University of Isfahan, Faculty of Education and Psychology, Isfahan, Iran. (JAVAD@edu.ui.ac.ir)

³. Assistant Professor of Department of Education, University of Isfahan, Faculty of Education and Psychology, Isfahan, Iran. (esfijani@edu.ui.ac.ir)

present study sought to identify the indicators of the objectives of the fourth generation university curriculums in Iran. This study benefitted from a qualitative approach to research. The statistical population of the present study were experts in the field of higher education, fourth generation university and curriculum development. Snowball sampling was then used for the selection of the participants in this study, i.e. 20 experienced and knowledgeable professors in the field of curriculum development and fourth generation university. Among the participants, 6 were females and 14 were males. Furthermore, of them, 5 were assistant professors, 9 were associate professors and 6 were professors. The data of this study was collected through carrying out semi-structured interviews with participants. Participant were interviewed individually and each interview took between 44 and 58 minutes. Data collection continued until data saturation was achieved, i.e. when no new information was provided. Validity and reliability of the collected data was then assessed and approved. The findings of this study, which was based on the perspective of Iranian professors, revealed that the most important indicators of objectives of the fourth generation university curriculums in Iran are employers' interaction and participation in the process of setting goals, attention to self-employment, and student entrepreneurship. Curriculum goals should be formulated based on international standards and competencies of fourth generation universities, interdisciplinary teaching approaches, innovative perspectives and new knowledge, futuristic approaches and social accountability.

Given the components of the emerging discourse of fourth-generation universities, higher education is no longer confined to any specific spatial or geographical space. Today, some main concerns of universities are to provide solutions for overcome National, regional and local crises, to reduce unemployment, to eradicate poverty, and to promote welfare for local communities. All of these can happen through the formation of a knowledge-based society which can operate with a global perspective at the regional level. As it was aforementioned, curriculum is at the heart of higher education. Furthermore, for being effective in today's world, curriculums need to be aligned with the components of fourth generation universities. From among the the curriculum components, the curriculum objective is especially important due to its comprehensiveness and its capacity for action. Based on the obtained results, it is recommended that interdisciplinary approaches be used for establishing curriculum objectives. It is further recommended that fourth generation university curriculums be examined in terms of their objectives. Furthermore, curriculums need to be continually updated based on characteristics of fourth generation universities. Finally, experienced faculty members in different departments, and industry, technology and art employers are encouraged to participate in developing curriculums.

Keywords: curriculum; the fourth generation university; goal; higher education.